

Наумкіна С. М.,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

ГРОМАДЯНСЬКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ФОРМИ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНІЦІАТИВ

Проблему громадянської компетентності без перебільшення можна вважати одним з найважливіших питань як у теоретичній, так і практичній площині сучасного соціально-політичного розвитку будь-якої країни. Відомий базовий тезис Р. Даля про те, що «люди зазвичай компетентні (qualified) управляти собою» [1, с. 144], був з часом деякою мірою відхилений ним же. Вихідним принципом формування адекватних громадян є забезпечення мінімально необхідного рівня політичних знань, які б слугували гарантією свідомої політичної участі. Однак зміна масштабів суспільно-політичного життя, його зростаюча ускладненість та зміни в технології комунікацій не дають змоги використовувати традиційні способи підвищення громадянської компетентності [Див. детал. : 2]. Сьогодні власного досвіду участі, який здебільшого зводиться до голосування, недостатньо для аналізу всієї сукупності політичних подій, що відбуваються у сучасному суспільстві.

Намагаючись розв'язати цю проблему, Р. Даль підкреслює, що звернення до думки експертів для компетентного громадянина не повинно означати, що він, делегуючи право ухвалювати політичні рішення, поступається правом контролю за ним [3, с. 70]. Стосовно ефективного контролю за діями урядових структур варто, за Р. Далем, забезпечити доступ громадянина до грошей, кредиту, багатства; доступ до державних управлінських

посад, популярності і робочих місць; можливості контролю інформації. Проте більшість громадян не використовують усього розмаїття політичних ресурсів, що спричиняє формування розриву між потенційним та реальним контролем громадян за владними структурами. Саме тому політична участь перетворюється на дійсну міру використаних ресурсів [4, с. 176–177].

Отже, політична участь в теорії демократії Р. Даля конкретизується через систему політичних переконань громадян і рівень громадянської компетентності, які формуються завдяки власному політичному досвіду, ЗМІ та політичним експертам, що здійснюють кваліфіковану оцінку дій урядових структур. В умовах переходу до демократії саме адекватні та компетентні громадяни є джерелом поширення довіри до нових інститутів політичної системи шляхом реалізації активних форм політичної участі.

Найбільш поширеною класифікацією політичної участі уявляється просте співзіставлення протилежностей – активна чи пасивна; індивідуальна чи колективна; добровільна чи примусова; традиційна чи новаторська; легітимна чи нелегітимна; інституціоналізована чи неінституціоналізована тощо.

С. Гантінгтон і Дж. Нельсон до форм політичної участі відносять не тільки загальновідомі (голосування, лобювання, участь в громадських організаціях, вплив у тій чи іншій спосіб на прийняття політичних рішень тощо), але й насильницькі дії, які, на жаль, навіть у XXI столітті мають безліч форм проявів. До найбільш негативних форм відносяться: надання фізичних шкід особам чи власності з метою впливу на прийняття того чи іншого рішення; політичні вбивства; бунти; повстання; державні перевороти тощо.

На відміну від насильства, зазначали С. Гантінгтон і Дж. Нельсон, такі форми участі як виборча діяльність, лобювання, організаційна діяльність і контактування можуть бути легальними і нелегальними. Адже підкуп виборців, залякування і

фальсифікація виборчих результатів, допоки ними займаються приватні громадяни, а не професіонали, так само належать до політичної участі, як і голосування чи відвідування партійних зборів. Лобістські види діяльності, до яких С. Гантінгтон і Дж. Нельсон відносять мирні страйки, демонстрації і пікетування, є легальними в одних країнах і забороненими – в інших [Цит. за: 5]. Про агресивні форми пише і К. Крісті, поділяючи їх за впливом на суспільство на більш і менш агресивні. До перших К. Крісті відносить нелегальні страйки, насильницькі зіткнення, участь у революційних рухах, участь у партизанському русі, рух громадянської непокори, але концентрує наукову увагу на менш агресивних формах прояву політичної участі, зокрема – на петиційних кампаніях, бойкотах, легальних демонстраціях, громадянських рухів прямої дії, зосереджених на проблемах споживачів, довкілля і місцевих громад [Див. детал.: 6].

У даному контексті варто приділити увагу і дослідженням Г. Перрі, Дж. Мойзера і Н. Дея, які визначають появу нетрадиційних форм політичної участі у контексті розвитку так званого «нового популізму», ядром якого є ідея участі, але за межами традиційної виборчої арени. Іншою підставою для нових форм участі, на думку Г. Перрі та його колег, є поширення постматеріальних цінностей, до яких вони віднесли, перш за все, колективну діяльність та контактування. Виділяючи шість загальних одиниць виміру участі, британські дослідники значну увагу приділили саме прямої дії, тобто таким його проявам, як блокування дорожнього руху, марші протесту, політичні страйки, політичні бойкоти тощо.

Погоджуючись з такими науковими позиціями, все ж правомочним є запитання: наскільки подібні форми участі відповідають демократичній практиці? Одні вважають, що така участь може служити приватним інтересам на шкоду інтересам більшості, що ресурсами для подібного впливу володіє обмежена

кількість громадян. Інші вважають, що така практика не суперечить демократії, зауважуючи, що спроба уряду задовольнити чийсь особисті інтереси викликає відгук у активної частини громадян. Це запитання, яке потребує теоретичного визначення для практичної імплементації, у теперішній час є найактуальнішим для нашої країни і вимагає серйозного наукового обґрунтування та подальшого практичного втілення.

Література:

1. Даль Р. Демократия и её критики: пер. с англ. Под ред. М. В. Ильина. Москва : РОССПЭН, 2003. 576 с.
2. Кавилін О. А. Інституціоналізація політичної участі молоді в сучасній Україні: дис. ... к. політ. н.; спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Івано-Франківськ, 2016. 220 с.
3. Даль Р. О демократии: пер с англ. А. С. Богдановского. Под ред. О. А. Алекринского. Москва : Аспект-Пресс, 2000. 208 с.
4. Даль Р. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція; пер. з англ. О. Д. Білогорського. Харків : Каравелла, 2002. 216 с.
5. Політологія: підручник: ред. М. М. Вегеш. 3-тє вид., перероб. і доповн. Київ : Знання, 2008. 384 с.
6. Політологія. Вказ. підручник.